Bronzen dierfiguren uit de Oost Aziatische steppen.

(Lezing gehouden voor de Vereniging van Vrienden van Aziatische Kunst, Amsterdam, februari 2009)

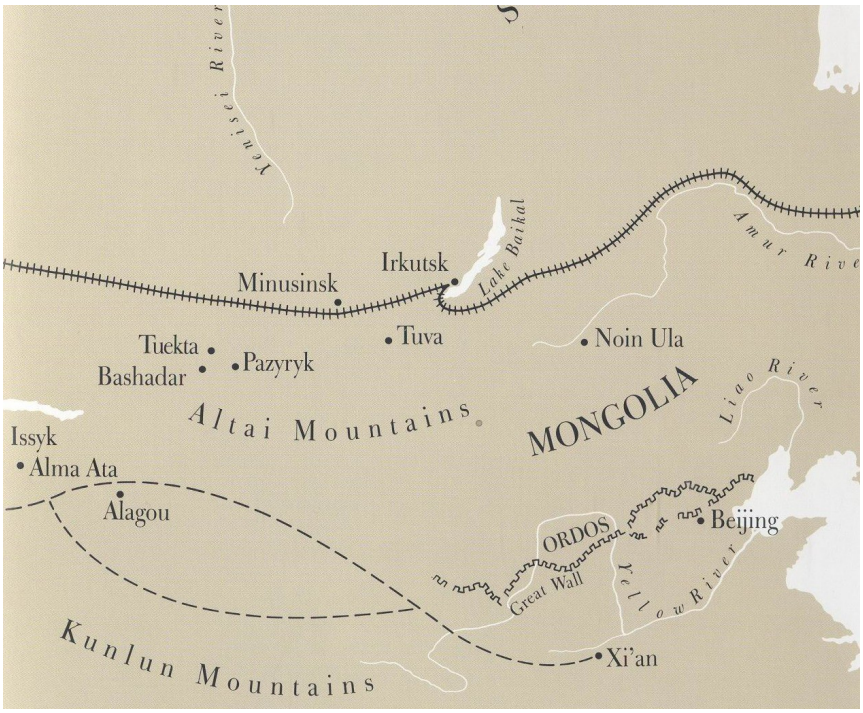

1. Mongolië en het rijk van de Xiongnu

Ten noordwesten van de Chinese muur ligt in Binnen Mongolië het Ordosgebied. Hier woonden in de 2en 1e eeuw v..Chr. de Xiongnu, een nomadenstam, die van daar uit een groot rijk bestuurde, dat zich uitstrekte over de steppen van Mongolië en Zuid-Siberië tot aan het Balkaimeer.

2. 'Ordosbronzen', Noordwest China en Mongolië, 4e-2e eeuw v.Chr., Nederland, privécollectie

In de graven van de Xiongnu zijn vaak bronzen dierfiguren gevonden, bekend onder de naam 'ordosbronzen'. Ordosbronzen is echter geen juiste benaming, want ook daarbuiten, in het hele Euraziatische steppengebied, dat zich uitstrekt vanaf China over Siberië tot aan de Zwarte Zee, zijn vergelijkbare bronzen gevonden.

3. Euraziatisch steppengebied

Ook zijn het niet uitsluitend bronzen voorwerpen. Uit de graven zijn ook prachtige gouden voorwerpen te voorschijn gekomen. Die zijn zeldzamer, want er wordt al duizenden jaren door grafrovers naar goud gezocht en vaak met succes.

4. Gouden voorwerpen uit de collectie van Peter de Grote, Siberië, 3e-2e eeuw v.Chr., St. Petersburg, Hermitage

In 1715 gaf een rijke eigenaar van een ijzermijn in de Oeral aan Peter de Grote een aantal gouden voorwerpen afkomstig uit Siberië ten geschenke. Peter de Grote was enthousiast en wilde meer van dit soort exotische gouden voorwerpen voor zijn Kunstkammer. Hij vaardigde een verbod uit om deze gouden objecten nog langer om te smelten. Een soort vroege vorm van overheidsbemoeienis met archeologische vondsten.
Eeuwenlang had in Siberië de plaatselijke bevolking de oude grote grafheuvels intact gelaten uit angst voor mogelijke kwade gevolgen van het verstoren van de rust van de daarin begraven stamhoofden. In de 17de eeuw vestigden zich echter Russische kolonisten in dat gebied. Deze hadden minder respect en begonnen op grote schaal in de grafheuvels naar kostbare gouden voorwerpen te zoeken, die daarna werden omgesmolten. Het overgrote deel van de Siberische gouden voorwerpen is zo verloren gegaan. De gouverneur kreeg van de tsaar ook de opdracht om overal op de lokale markten deze exotische gouden voorwerpen op te kopen en ze op te sturen naar St. Petersburg voor de nieuw gestichte Academie van Wetenschappen. De gouverneur deed goed zijn best en kort daarna stuurde hij 55 objecten, tezamen 53 pond aan goud, naar de hoofdstad. Tevens liet hij op grote schaal Siberische grafheuvels doorzoeken op gouden kunstvoorwerpen om die dan op te zenden naar de tsaar, bij wie hij zo in een goed blaadje hoopte te komen. Dit leidde wel opnieuw tot vernietiging van archeologische context, maar de stukken zelf, tenminste die van kostbare materialen waren gemaakt, bleven zo behouden. Het resultaat is, dat men thans in de hermitage van St. Petersburg een prachtige verzameling gouden voorwerpen uit Siberië kan bekijken.

5. Voorwerpen uit de collectie van Nicolaas Cornelius Witsen

Ongeveer in dezelfde periode ontving een Nederlandse geleerde, Nicolaas Cornelius Witsen, die enige tijd in Siberië was geweest, van Russische vrienden een collectie van veertig gouden voorwerpen cadeau. Helaas kennen we deze stukken alleen uit zijn publicatie *'Noord en Oost* Tartarye'. Zijn erfgenamen hadden geen ontzag voor de culturele waarde van deze voorwerpen en hebben ze laten omsmelten.
Omdat deze nomadencultuur zich niet beperkt heeft tot het Ordosgebied kan men beter spreken van een Siberische of Euraziatische steppencultuur en de naam Ordoscultuur en Ordosbronzen uitsluitend bewaren voor de inderdaad in dat gebied gevonden stukken.

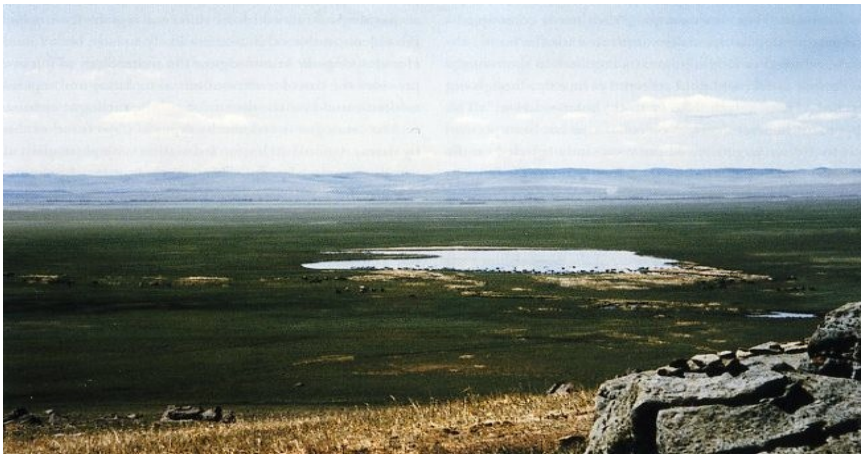

6. Euraziatische steppen

De Euraziatische steppen zijn een ruig gebied. Door de lange strenge winters en de weinig vruchtbare grond, biedt het geen mogelijk tot grootschalige landbouw. Het is kaal en bestaat vooral uit grasland, een nogal karig weidegebied voor de bewoners, die zich vanaf het 2e millennium v. Chr. met nomadische veeteelt bezig houden.

7. Mongoolse herders

Elke lente trekken de herders met hun kudden over grote afstanden naar de hoger gelegen zomerweiden om in de herfst weer terug te keren naar hun winterverblijven. Zij hoeden hun kudden te paard en gebruiken lange staken met daaraan een lasso.

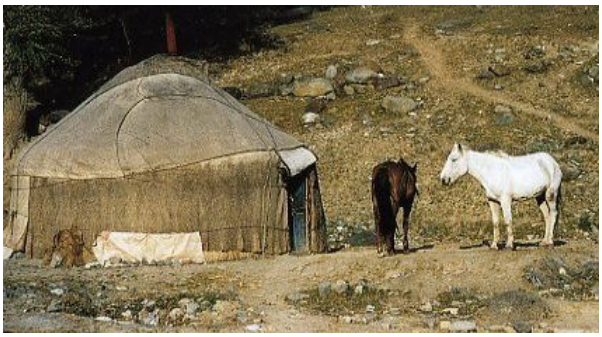

8. Yorts

Hun huis is een zogenaamde yort, een demonteerbare en verplaatsbare koepelvormige tent bestaand uit een uit latten opgebouwd frame en gedekt met vilt, dat bescherming biedt tegen de hevige koude. Hun paarden zijn hun kostbaarste bezit en onmisbaar bij transport en reizen.

9. Worstelaars

Op bepaalde dagen in het jaar komen de verschillende groepen bijeen en vermaken zich o.m. met worstelwedstrijden, waarbij een paard de hoofdprijs is.

10. Gordelsluiting met worstelaars, Noordwest China of Binnenmongolië, 2e eeuw v.Chr., Xiwenguo Zhai collectie

Zo is het nu en zo was het in grote lijnen ook zo'n twee en drieduizend jaar geleden.
Hiervan getuigt o.a. deze gordelsluiting daterend uit de 2e of 3e eeuw v.Chr. en afkomstig uit het Ordosgebied.

11. Leefgebied van de Scythen

We kennen beschrijvingen van de nomaden door Griekse auteurs uit de oudheid, zoals Herodotus (485 - ca 425 v. Chr.) en Strabo (64 v. Chr. - 19 n. Chr.). Herodotus noemt ze Scythen en hun gebied rondom de Zwarte zee Scythia. Hij beschrijft ze als een trots en gevaarlijk volk, dat pijlen afschiet vanaf de rug van hun paarden en weergaloos snel is. Wanneer twee mannen een verbond van broederschap sluiten, doen zij dat dor het drinken van wijn vermengd met het bloed van beide partijen. Een praktijk, die ook van de nomaden in het oosten wordt verteld.

12. Gordelbeslag met tentwagen, Zuid of oost Siberië, 2e-1e eeuw v.Chr., Washington, The Arthur M. Sackler Collection

Herodotus vertelt, dat de Scythen als beschaafde mensen in steden wonen maar in verplaatsbare huizen, die zij op wagens met zich meevoeren. Strabo heeft het over tenten van vilt, die bevestigd zijn op wagens. Hij beschrijft ook, hoe zij met hun kudden rondtrekken op zoek naar weidegronden. Dergelijke tent-wagens zijn afgebeeld op een aantal bronzen appliques uit het Ordosgebied. Herodotus besChrijft ook de begrafenisrituelen van de Scythen. Wanneer hun vorst was gestorven, werd zijn lichaam gebalsemd en van een lucht afsluitende waslaag voorzien. Het werd op een wagen gedurende veertig dagen feestelijk rond gereden van stam naar stam, voordat het eindelijk vergezeld door een van zijn vrouwen, enige dienaren en zijn paarden en met kostbare bijgaven werd bijgezet in een grote kuil, waaroverheen een grote grafheuvel werd opgeworpen.

13. Grafheuvels in Kazakhstan

Ook Chinese geschiedsChrijvers hebben de nomadische volken besChreven. Huan Kuan besChrijft hun hun koepelvormige tenten. De belangrijkste Chinese bron is Sima Quian, die leefde in de 1e eeuw v.Chr. En een uitgebreide beschrijving geeft van de machtige Xiongnu. Hij heeft het o.m. over de grote kudden met paarden, runderen, schapen, ezels en zelfs kamelen, waarmee zij rondtrekken van de ene weidegrond naar de andere.

Veeteelt is voor hun de belangrijkste bezigheid in tijden van vrede, maar daarnaast voeren zij oorlog en ondernemen zij plundertochten. Reeds op jeugdige leeftijd leren de jongens boogschieten, opdat zij later geoefende cavalaristen zullen zijn. Zij gaan gekleed in bont en vilt. Na hun dood worden zij voorzien van gouden en zilveren sieraden en begraven in een dubbele kist in de grond. Wanneer een stamhoofd sterft, worden net als bij de Scythen zijn trouwste dienaren, meest geliefde concubines en zijn paarden gedood om hem te volgen in het graf.

14. Terracottaleger van keizer Qin Shihuangdi, 221-210 v.Chr., Xian

Hier ligt de oorsprong van de grote groepen grafbeelden in de Qin, Han en Tangperiode, die als vervanging van echte dienaren, vrouwen en paarden moesten dienen.
Uit het relaas van Sima Qian en ook uit de archeologische vondsten blijkt, dat de Xiongnu in afwijking van de Scythen en de volken in centraal Siberië geen grafheuvels opwierpen. Hoewel de nomaden in veel opzichten eenzelfde levenswijze hadden, waren er kennelijk onderling ook culturele verschillen.
De Chinezen, die zelf geletterd waren en leefden in een goed georganiseerd, hiërarchisch staatsverband, beschouwden net als de Grieken hun ongeletterde, in federatief staatsverband levende buurvolken als barbaren. De Chinezen dreven wel handel met hen. Vooral de import van paarden was belangrijk, want de nomaden waren bij uitstek paardenfokkers.
Van hen namen de Chinezen aan het eind van het 2e millennium v.Chr. Het gebruik van wagens over en zo'n vierhonderd jaar later het paardrijden. Pas in 307 v.Chr. leerden de Chinezen om net als de steppenvolken met pijl en boog te vechten. Dankzij de oude inscripties op opgegraven orakelbotten en andere archeologische vondsten weten we iets meer van de verhouding tussen de Chinezen en de hen omringende volken. Zij krijgen steeds weer andere namen, wat er op wijst, dat steeds weer andere stammen in bepaalde gebieden de overhand krijgen. Reeds ten tijde van de Shang Dynastie, 1750 -1121 v. Chr. moeten er contacten geweest zijn tussen de barbaarse stammen en de Chinezen. Deze contacten worden intensiever tijdens de Zhou Dynastie, 1121- 256 v.Chr.
In 771 v.Chr. vallen vanuit het Ordosgebied de Qangrong het Chinese rijk binnen, wat het einde betekent van de westelijke Zhou Dynastie, die hun hoofdstad moeten verlaten en een nieuwe hoofdstad stichten in het meer oostelijk gelegen Luoyang.

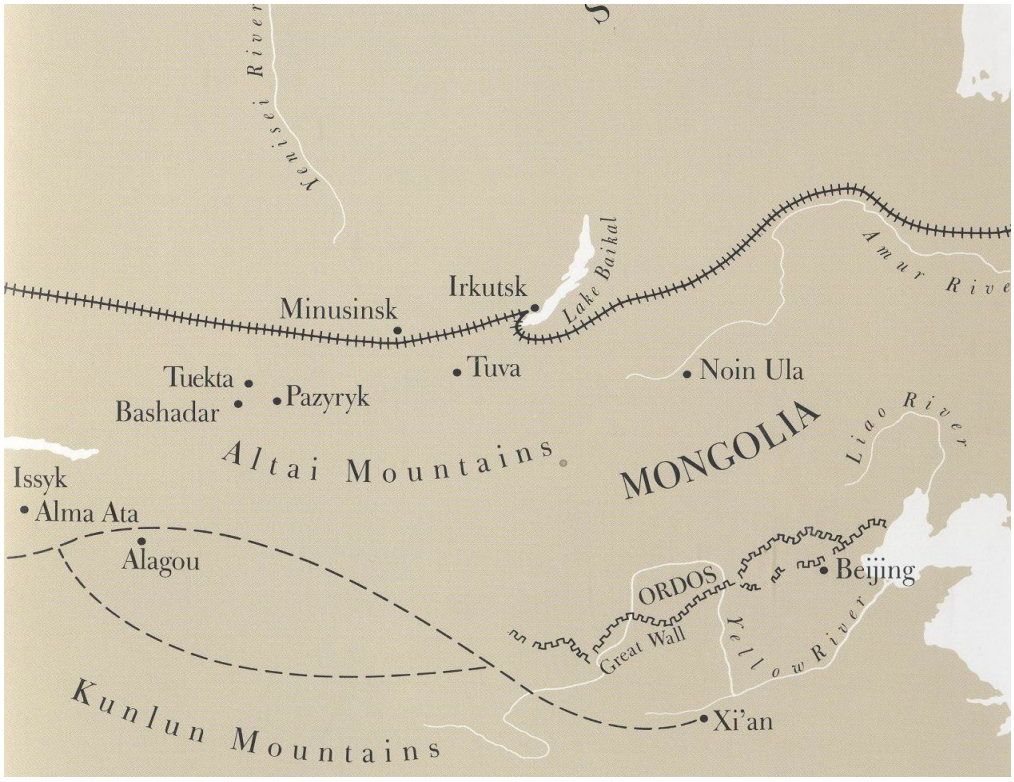

15. Rijk van de Xiongnu

Dankzij Sima Quian zijn wij het best geïnformeerd over de periode van de 4e-1e eeuw v.Chr.. In het begin van die periode waren aan de noordwest grens de Rouzhi de dominante groep. Waarschijnlijk waren zij verwant met de Saka in Centraal Azië, een volk, waarmee vooral de Perzische Achaemeniden veel problemen hadden. Aan het eind van de3de eeuw komt vanuit West Siberië een nieuwe groep aanzetten, de Xiongnu. Deze krijgen de overhand en vestigen zich in het Ordosgebied, maar worden vandaar verdreven door de grote Chinese keizer Qin Shi Huangdi, 221-210 v.Chr., vooral bekend door het grote terracotta leger.

16. De Grote Muur

Hij treedt energiek op tegen de bedreiging van de volken aan de grenzen en begint met de bouw van de grote muur om hun buiten te houden. Na zijn dood weten de Xiongnu hun oude gebied te heroveren en stichten zelfs een groot federatief rijk. Het strekte zich uit vanaf noordoost China, over Mongolië tot aan het Altaigebergte en de Yenisei Rivier in Siberië. Zij komen onder de invloed van de verfijnde Chinese beschaving. Hierdoor zouden zij hun kracht hebben verloren, wat geleid zou hebben tot hun ondergang. In 55 v. Chr. wordt hun macht overgenomen door een nieuw volk de Xianbei.

17. Graf nr. 174, Yuhuangmiao, Being district; Gordel uit grag nr. 5, Maoqinggou, Binnen-Mongiolië

Zoals bij alle nomaden bestond hun kunst uit objecten, die zij met zich mee konden voeren, zoals tapijten, kostbare kleding, schoeisel en metalen voorwerpen. Alleen in de graven van belangrijk stamhoofden zijn gouden voorwerpen gevonden, doorgaans betreffen de bewaarde grafvondsten bronzen voorwerpen, zoals rijk bewerkte gordels en wapens. De meer vergankelijke materialen, zoals textiel, vilt, bont en hout zijn verloren gegaan. De stijl en de aard van de voorwerpen, die in de graven zijn aangetroffen vertonen, afhankelijk in welk gebied zij zijn gevonden of uit welke tijd ze dateren, onderling verschillen.

18. China en aangrenzende gebieden

Deze kaart toont China en zijn aangrenzende gebieden. Vanuit het westen stroomt de Gele rivier, op een gegeven moment buigt hij af naar het zuiden, stroomt dan naar het oosten en tenslotte in noordoostelijke richting naar de gele Zee. De reden van de afbuiging naar het zuiden is het hoge Taihanggebergte dat dwars door China van het noorden naar het zuiden loopt.

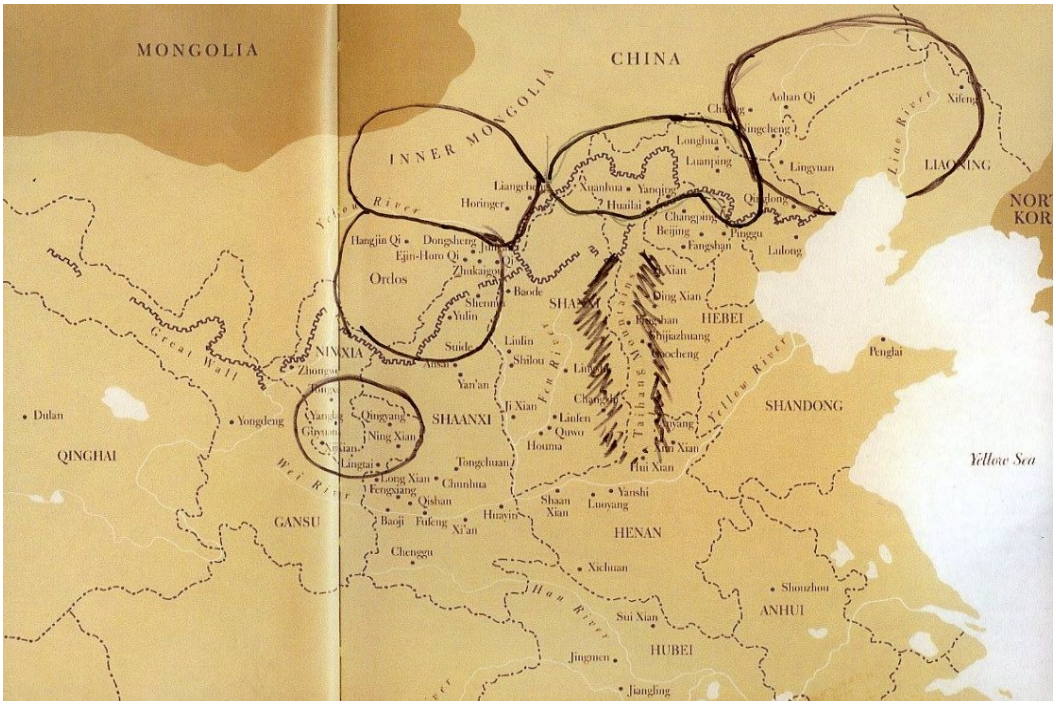

19. China en aangrenzende gebieden

In het westen liggen zich tot diep in Azië uitstrekkende steppen, het domein van de rondtrekkende nomaden. Aan de oostelijke helling van het Taihanggebergte bevinden zich beboste heuvels, die aan de benedenloop van de rivier overgaan in vruchtbaar landbouwgebied. Het gebied in het noordoosten is zowel geschikt voor landbouw als voor veeteelt, het noordelijke landschap is grotendeels bedekt met wouden, de daar levende stammen leefden vooral van de jacht en leverden China bont en huiden.
In de westelijke steppen leven zoals gezegd vooral nomaden. Dit gebied is in drieën onder te verdelen. Noordwest China en zuid-centraal Binnen Mongolië, daaronder het Ordosgebied en noord Shaanxi en meer zuidelijk noordoost Gansu en zuid Ningxia.
De archeologische vondsten uit die onderscheiden gebieden hebben alle streekeigen stijlkenmerken. Gemeenschappelijk is echter de voorliefde voor dierfiguren.

Veel van de in die gebieden opgegraven bronzen bevinden zich in musea en privécollecties in Amerika, waar men in de vorige eeuw met grote inzet dit soort bronzen stukken is gaan verzamelen.

20. Messen bekroond door een tijger en appliques met tweespan, Dongbei, 8e – 7e en 7e-6e eeuw v.Chr. , New York, Metropolitan Museum

In het noordoosten leefden tussen de 9e en 3e eeuw v. Chr. de Dongbei.Typerend voor hen zijn elegante messen bekroond door een dierfiguur. Het zijn geen fabeldieren, maar realistisch weergegeven beesten.

Ook kennen we van hen appliques in de vorm van een tweespan, dat op een ongewone tweedimensionale wijze is afgebeeld.

21. Paardentuig met bellen, Noordoost China, 7e-6e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

Typerend voor hen is ook paardentuig, dat versierd is met dierfiguren en voorzien is van schellen.

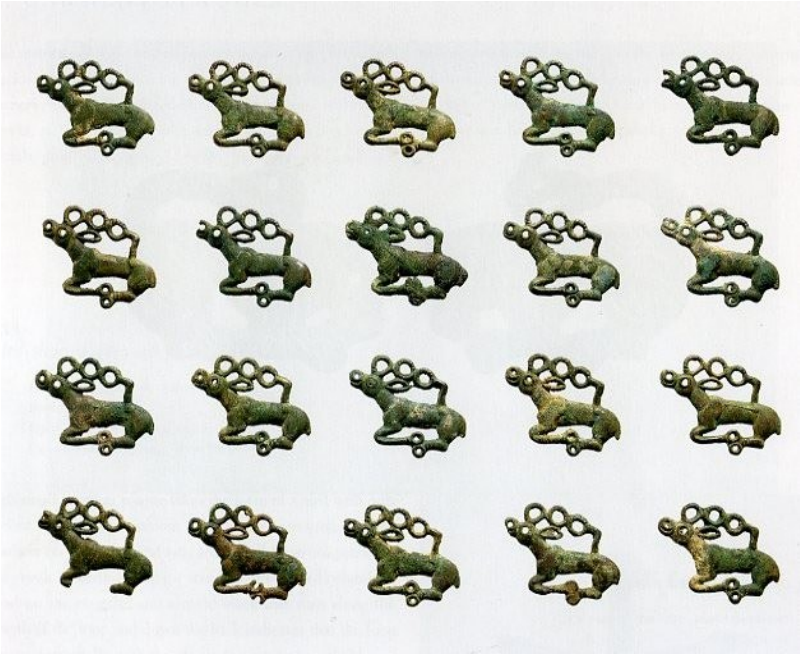

22. Appliques met rendieren, 6e eeuw v.Chr., New York, collecties Shelby White en Leon Levy

Veel voorkomend zijn ook appliques in de vorm van rendieren. Een karakteristiek is, dat de beesten hun poten onder hun lichaam hebben gevouwen.

23. Appliques met dierfiguren uit het Pamirgebergte, 6e- 4e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

24. Steenbok, Altaigebergte, 6e-4e eeuw v.Chr., Nederland Privécollectie

Dit is een stijlkenmerk, dat we ook in Siberië , in het Altaigebergte, het ten noorden ervan gelegen Tagargebied en in het Pamirgebergte in Tajikistan aantreffen.

25. Goudbeslag van een pijl-en-boogkoker, Scythisch, 7e eeuw v.Chr., St. Petersburg, Hermitage

Tevens is dit stijlkenmerk aan te treffen bij de Scythen, zoals blijkt uit dit goudbeslag van een pijl-en-boogkoker.

26. Kaart Euraziatische steppen

Dit wijst erop, dat de Dongbei met de Siberische en West-Aziatische volken in contact hebben gestaan via een noordelijke route. Deze ter onderscheiding van de zogenaamde zijderoute wel de bontroute genoemd viel ongeveer samen met de huidige Transsiberische spoorlijn.

27. Links twee messen, Dongbei, 7e-6e eeuw v.Chr. , New York, Metropolitan Museum; rechts vrouwenmes, Altaigebergte of Tagargebied, 7e-5e eeuw v. Chr. Nederland privécollectie

De verwantschap tussen de cultuur van de Dongbei en die van centraal Siberië is ook duidelijk uit dit met een steenbok bekroond mes. Het heeft geen scherpe punt en is waarschijnlijk een vrouwenmes.

28. Zwaard Noord China, 6e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

Dit korte zwaard met zijn verstevigd lemmet is afkomstig uit bosrijke Noord-China. Het heft is fraai versierd met kopen van wilde ezels en Chinees aandoende decoraties.

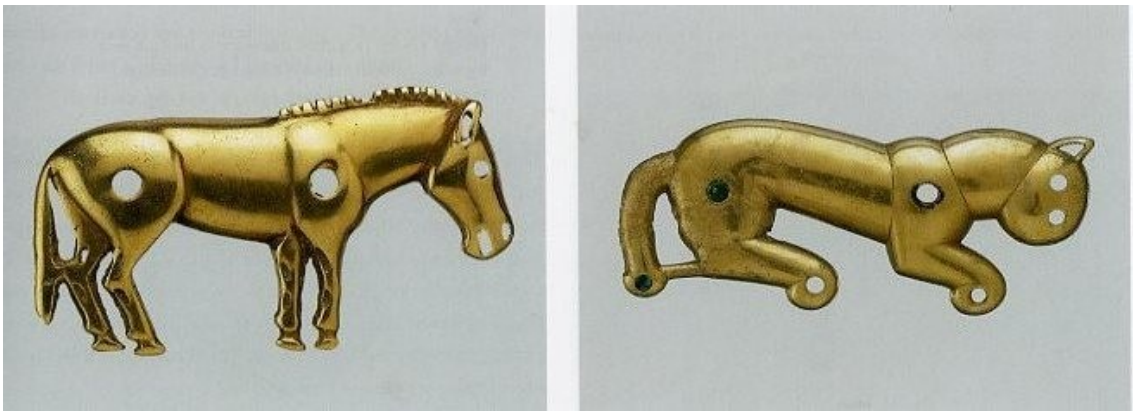

29. gouden borstsieraden, Noordoost China, 6e eeuw v.Chr., New York, Ariadne Galleries, New York, Metropolitan Museum

De wijze, waarop de dieren op deze gouden borstsieraden zijn gestileerd is typerend voor dit gebied.

30. Stafbekroningen met steenbokken, Noord China, 7e-6e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

Uit Noord China komen deze stafbekroningen. Oorspronkelijk versierden zij, bevestigd op het uiteinden van vier palen, een baldakijn, dat gebruikt werd bij de begrafenis.

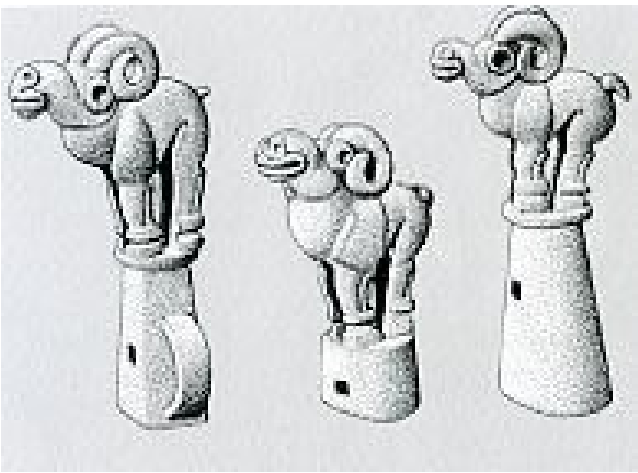

31. Stafbekroningen, Zuid Siberië, Tagargebied, 7e-6e eeuw v.Chr.

Vergelijkbare bekroningen zijn ook gevonden in het Altaigebergte en het Tagargebied in Siberië, wat wederom wijst op contacten met de aldaar wonende stammen.

32. Stafbekroningen met steenbok en ezels, Noordwest China, 5e-4e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

Ook in Noordwest China en Binnen Mongolië zijn stafbekroningen gevonden, zoals deze met een steenbok en met twee wilde ezels.

33. Rammen, Noordwest China, 5e-4e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

Uit Noordwest China komen ook deze twee rammen. Zij zaten oorspronkelijk bevestigd op de dissel van een begrafeniswagen. Want net als bij de nomaden in west Azië speelden bij de begrafenis van belangrijke stamhoofden een wagen, waarop de dode werd vervoerd, een belangrijke rol.

34. Liggende herten, Noordwest China, 5e-4e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

Ook uit het Ordosgebied zijn dergelijke disselversieringen bekend, het zijn vaak liggende herten met hun poten op de bekende manier gevouwen onder het lichaam.
De lichamen zijn hol en door de ruimte tussen de poten zijn ze makkelijk op een dissel te bevestigen.

35. Staand hert, Noordwest China, 5e-4e eeuw v.Chr., Nederland, privécollectie

Ook dit staande hert te zien, dat ook ooit zo'n dissel versierde. Het is bijzonder zorgvuldig uitgevoerd, verfijnder dan de zojuist getoonde. Gezien de twee gaatjes in zijn voorhoofd en zijn achterhand had het oorspronkelijk ook een gewei en een staart, die los waren bevestigd maar verloren zijn gegaan.
Al deze disseldecoraties dateren uit de 5e-4e eeuw. Zij worden in verband gebracht met het Rouzhivolk. Toen deze omstreeks 300 door de nieuwkomers, de Xiongnu uit hun dominante positie werden verdrongen, verdwenen ook dit soort wagendecoraties. De wagen speelde kennelijk geen rol bij de begrafenisrituelen van de Xiongnu.

36. Gordel uit graf nr. 5, Maoqinggou, Binnen Mongolië, 6e-5e eeuw v.Chr.

Zowel in de graven uit de periode van de Rouzhi als uit die van de Xiongnu treffen we rijk versierde gordels aan. Vooral de sluitingen zijn vaak fraai uitgewerkt.

37. Gordelsluiting in de vorm van een wolf, Noordwest China, 4e eeuw v.Chr., Nederland, privécollectie

38. Gordel met wolf en gestileerde vogels, Noordwest China, 4e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

De sluitingen van deze gordels hebben vaak de vorm van een wolf met zijn prooi. Een prachtig exemplaar is een gordel in het Metropolitan Museum van New York, waarvan de schakels de vorm hebben van gestileerde roofvogels. De sluiting is ook hier weer een vervaarlijke wolf, die zijn prooi verslindt

39. Tijger met als prooi een wilde ezel en een tijger in gevecht met een roofvogel, Noordwest China, 3e-2e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum, en Arthur M. Sackler Collection

40. Gordelsluiting met roofvogel, die een geit aanvalt, Mongolië of Zuid Siberië, 2e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

41. Gordelsluigting met fabelwezens in gevecht met een wolf (?), Noord China, 3e-2e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

42. Wolf met gewei, Zuid Siberié, 3e-2e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

Behalve wolven zien we ook vaak tijgers, en fabelwezens, waaronder roofvogels met oren of paarden met een griffioenenkop. Soms hebben deze dieren fantastische geweien, die uitlopen in koppen van roofvogels of griffioenen.

43. Griffioen, die een hert verslindt, Pazyrik, 4e eeuw v. Chr., St. Petersburg Hermitage

Dit komt ook veel voor bij de kunst uit het Altai gebergte in Siberië. Deze houten griffioen, die een hert verslindt is hiervan een goed voorbeeld. Hij is afkomstig uit kourgan I van Pazyryk.

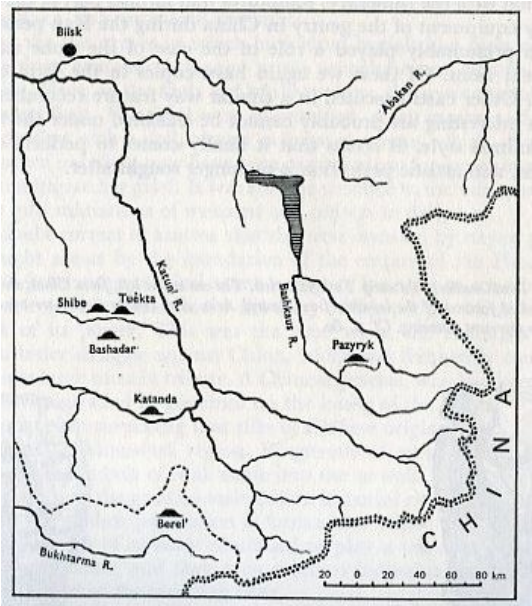

Sketch-map of principal necropolises in the Altai (after Rudenko, 1960)

44. Kaartje Altaigebergte met Pazyryk

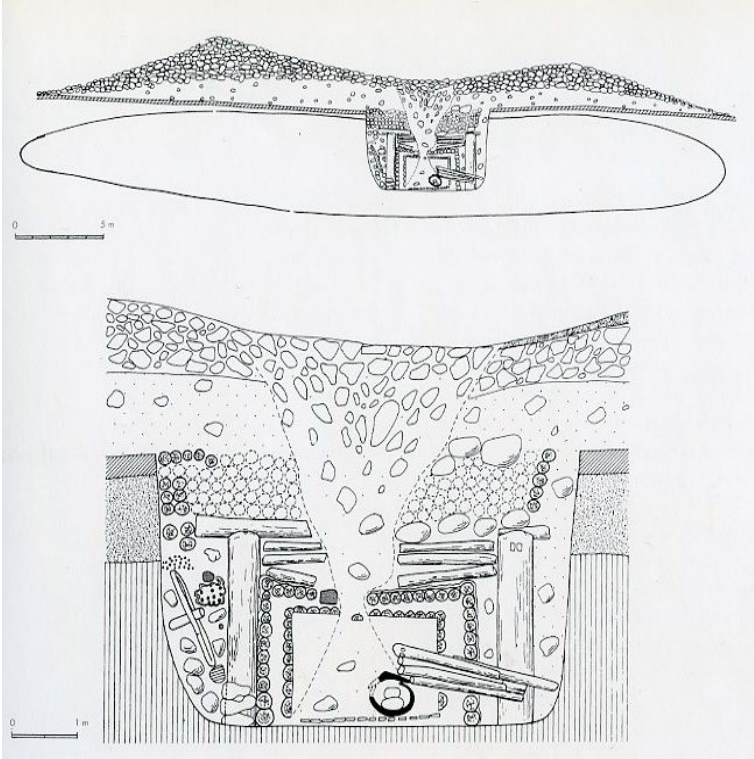

45. Doorsnede van kourgan I in Pazyryk

Pazyryk is gelegen in een gebied, waar door de permafrost de bodem nooit ontdooit. Hier werd door Russische archeologen in de jaren twintig van de vorige eeuw twee grafheuvels uit de vierde eeuw v. Chr. opgegraven, waarvan met name kourgan I zeer belangrijk materiaal opleverde.
Wat was het geval. Kort na de begrafenis van een belangrijk stamhoofd, waren grafrovers de kourgan met geweld binnengedrongen om er kostbare gouden sierraden te roven. De rest lieten ze liggen. Door het gat, dat zij gemaakt hadden stroomde weldra smeltwater binnen, dat bevroor en alles wat in dat ijs lag conserveerde.

46. Zadeldek en tapijt uit Pazyryk, 4e eeuw v.Chr., St. Petersburg, Hermitage.

Daardoor zijn er niet alleen metalen voorwerpen gevonden, maar ook houten voorwerpen, zadeldekken van vilt en tapijten.

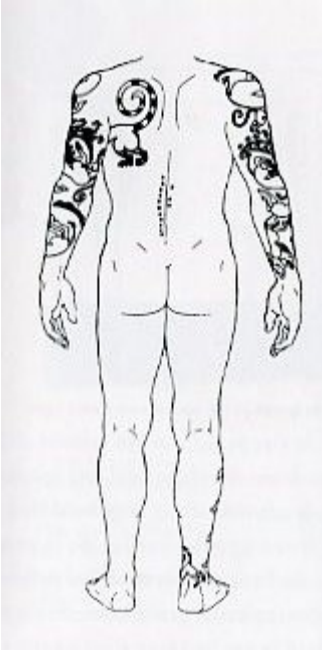

47, Getatoeeerde huid van het lichaam uit kourgan I in Pazyryk, St. Petersburg, Hermitage

Zelfs het lichaam van het stamhoofd was deels goed geconserveerd in het ijs. Hij was helemaal getatoeeerd geweest. De bewaard gebleven tatoeages tonen rendieren met fantastische geweien en manen, die in gestileerde roofvogelkoppen eindigen. Een ander kenmerk is, dat de dieren als een spiraal om hun as draaien, waardoor hun achterpoten naar boven wijzen en hun voorpoten naar beneden. Iets wat we ook tegenkomen bij een aantal gordelsluitingen uit het steppengebied ten noordoosten van China.

48. Gouden hert, laat 4e eeuw v. Chr., opgegraven in Shaanxi in Noordwest China

Ook dit gouden hert, dat waarschijnlijk de bekroning was van een hoofdtooi van een hele belangrijk stamhoofd van de Rouzhi, vertoont duidelijk verwantschap met de in de kourgan van Pazyryk aangetroffen voorstellingen, zowel de enters van het gewei als de staart eindigen in een roofvogelkop.

49. Gordelversieringenen in de vorm van een wolf en een tijger, Noordwest China, 4e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

50. Gordelsluiting, Noordwest China, 5e-4e eeuw, New York, Calon da Collection
Gordelhaak met salamanders, China, 5e eeuw v.Chr., Nederland, privécollectie

Sommige gordelversieringen van de ten noordwesten van China levende volkeren tonen daarentegen duidelijk Chinese ornamentiek.
Vergelijkbare ornamentiek vinden we ook bij de Chinese kunst in de periode van de Strijdende Rijken, 481-221. Hoewel de steppevolken zelf ook kundige bronsgieters waren is het waarschijnlijk, dat de meer verfijnde producten door Chinese handwerkslieden zijn gemaakt. In China moet men speciaal voor de handel met de nomaden bronzen gordels en andere objecten hebben gemaakt, aangepast aan de smaak en de vraag van deze volken. Het is een vroeg voorbeeld van een soort Chine de Commande. Ook is het waarschijnlijk, dat Chinese handwerkslieden vrijwillig of als krijgsgevangenen gedwongen bij de Rouzhi en de Xiongnu hebben gewerkt.

51, Gouden gordelsluiting, Xigoupan, tombe 2, 3e eeuw v.Chr.

Een duidelijk voorbeeld van een voor de handel met de Xiongnu bestemd stuk is deze gouden gordelsluiting met een tijger, die een everzwijn aanvalt. Op de achterzijde zijn Chinese karakters te zien, die het gewicht van de gesp aangeven.

52. Vuurvergulde onderdelen van een paardentuigage met een hurkende beer, Noord China, 2e-1e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

Omstreeks 300 v. Chr. leerden de Chinezen het zogenaamde vuurvergulden met in kwik opgelost goud. Zij waren hierin al snel heel bedreven. De vuurvergulde gordelsluitingen, die vanaf de 3e eeuw v.Chr. in de graven van de Rouzhi en de Xiongnu zijn aangetroffen, zullen daarom zeker van Chinese makelij zijn, zoals deze tuigageonderdelen in de vorm van een hurkende beer.

53. Vuurvergulde gordelsluitingen, Noord China, 3e-2e eeuw, New York, Metropolitan Museum

Ook van deze zorgvuldig uitgewerkte en vuurvergulde gordelsluitingen mag men aannemen dat het Chinese producten zijn. Hun ornamentiek vertoont sterke Siberische kenmerken, zoals dieren, die zich om hun as draaien en een gecompliceerde combinatie van dierenkoppen. Zij zullen door Chinese bronsgieters zijn gemaakt voor de export naar de Xiongnu of andere op de omliggende steppen levende volken.

54. Gordelsluitingen met fabeldier, dat wordt aangevallen door een beer en een tijger, Noord China, 3e-2e eeuw n.Chr. Nederland, privécollectie en New York, Metropolitan Museum

Deze twee paar Chinese vuurvergulde gordelsluitingen zijn een goed voorbeeld van een combinatie van Chinese techniek met typisch Siberische iconografie. Het fabeldier, dat wordt aangevallen, wentelt zich als een spiraal om zijn as. Het heeft een wonderlijk vertakt gewei, dat voorzover eindigt in enigszins vage vogelkoppen.

55. Navolgingen van Chinese Gordelsluiting als in afb. 54, Noordwest China, 3e-2e eeuw v.Chr., New York, privécollectie, new York, Metropolitan Museum, Los Angeles, County Museum of Art

De vuurvergulde import producten, zoals die van afb. 54, werden door de lokale bronsgieters in het Ordosgebied gekopieerd. Het is goed te zien hoe het oorspronkelijke motief meer en meer verwatert.

56. Achterzijde van een van gordelsluitingen van afb. 54, Nederaldn, privécolectie

57. Gietmodel van klei met knielende kameel, Noord China, 2e-1e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

Het soort gordelsluitingen, zoals we boven hebben gezien, werden gegoten volgens een speciale cire-perdu methode, die het mogelijk maakte om meerdere exemplaren van een stuk te maken. Bij de gewone cire-perdue methode, wordt het model eerst in was gemaakt. Dat wordt bekleed met natte klei en waarna deze gedroogd is, wordt via speciaal uitgespaarde gietgaten brons naar binnen gegoten. De was smelt en loopt er langs andere gaten uit. Wanneer het vloeibare brons afgekoeld en gestold is, hakt men de klei weg en blijft het voorwerp over. Bij het maken van deze gordelsluitingen werd een iets andere methode gebruikt. Eerst werd een in steen uitgesneden vorm in de natte klei gedrukt. Hierin werd vervolgens een dun laagje was gegoten, dat aan de achterzijde vaak werd verstevigd meteen lapje textiel. Wanneer de was gestold was, werd deze uit de vorm gehaald en met klei bedekt. Hierin werd dan weer brons gegoten, de was smolt weg, het textiel verbrandde en er bleef een fraaie dunne gordelsluiting over. Aan de achterzijde is, zoals op afb, 56 vaak nog de afdruk van het textiel te zien. Ook de gouden gesp van afb. 51, op de achterzijde waarvan de indruk van het textiel nog duidelijk zichtbaar is, is op deze manier gemaakt.

57. Staand hert, Noordwest China, 5e-4e eeuw v.Chr., Nederland, privécollectie

58. Stadbekroningen met steenbok, Noord China, 7e-6e eeuw v. Chr. New York, Metropolitan Museum

Bij het maken van dit soort wagenversieringen of stafbekroningen, ging men op vergelijkbare wijze te werk. Men goot eerst twee halve figuren op dezelfde manier, waarop men bronzen gordelsluitingen maakte. Daarna soldeerde men de beide helften aan elkaar. De oren, hoorns en andere losse onderdelen werden apart gegoten en daarna aan het dier bevestigd.
Dat deze stukken op deze wijzen gemaakt zijn, is o.a. te zien aan de poten, die aan de binnenkant open zijn en niet volledig rond. Deze manier van gieten maakte het niet alleen mogelijk om meerdere, nagenoeg identieke exemplaren te maken, zij was ook eenvoudiger dan de meer ingewikkelde originele cire-perdue methode.

59. Gordelversieringen met yaks en vechtende wilde ezels, Zuid Siberië, 2e-1e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

60. Gordelsluiting met buffels, Zuid Siberië, 3e-2e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

Aan het eind van de 3e eeuw v.Chr. krijgen de sluitingen een meer regelmatige vorm. De afbeelding wordt gevat binnen een omlijsting. Vaak zijn ze ajour uitgevoerd. Door de openingen was oorspronkelijk de kleurige stof of het leer, waarop ze waren bevestigd, zichtbaar.
Fabeldieren komen steeds minder voor en natuurgetrouwe afbeeldingen van dieren gaan overheersen.

61. Gordelbeslag met tentwagen, Zuid of oost Siberië, 2e-1e eeuw v.Chr., Washington, The Arthur M. Sackler collection

62. Gordelsuiting met worstelaars, Noordwest China of Binnenmongolië, 2e eeuw v.Chr., Xiwenguo Zhai collectie

Ook worden taferelen uit het dagelijkse leven onderdeel van de gordelversieringen.

63, Gouden appliques in de vorm van steenbok en wilde ezel, Oost Siberië en Mongolië, 2e-1e eeuw v.Chr., New York, Metropolitan Museum

64, Applique in de vorm van een grazend hertje, Noordwest China of Mongolië, 2e-1e eeuw v.Chr., Nederland, privécollectie

Daarnaast vinden we appliques in de vorm van losse dierfiguren.

65. Appliques in de vorm van een wolf, Noordwest China of Mongolië, 3e-2e eeuw v.Chr., Nederland, privécollectie, New York, privécollectie

Uit de derde eeuw v. Chr. dateren deze wolven. Zij hebben een onnatuurlijk lang en dun lijf. Uit deze wolven zou zich de wolfkoppige Chinese draak ontwikkelen.

66. Gordelversieringen in de vorm van tijgers, die een wolfskoppige draak aanvallen, brons en nefriet, Oost Siberië of Mongolië, 2e eeuw v. Chr., New York, Metropolitan Museum en privécollectie

Deze draak vinden we al op een aantal gordelversieringen uit de 2e eeuw v.Chr.. Uit dit soort wolfkoppige draken heeft zich later de bekende Chinese draak ontwikkeld. (zie afb. 67)

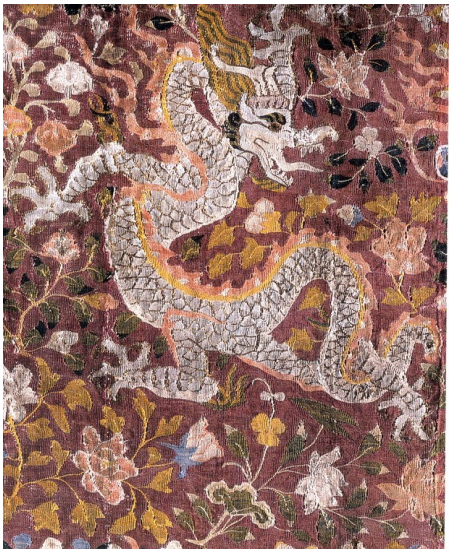

67. Zijden tapijt met draak, Centraal Azië, 11e-12e eeuw, New York, Metropolitan Museum

68. Appliques, Noord en Noordoost China, 1e-2e eeuw, New York, Metropolitan Museum

Ook de Xianbei, die in 55 v. Chr. de Xiongnu hadden overwonnen, hebben bronzen en gouden sierraden en appliques gemaakt. Het zijn zeer gestileerde, eenvoudig vormgegeven dieren, die het levendige van de kunst van de Rouzhi en de Xiongnu missen.

69. Paardentuigdecoraties met een gevleugeld paard en een bgriffioen, Noordoost China, 1e eeuw v.Chr.-1e eeuw n.Chr., New York, Metropolitan Museum; Nederland, privécollectie

Iets nieuws zijn de druppelvormige in brons-blik gedreven plaquettes, waarmee Xianbei hun paarden versierden. Op de ene, op de tentoonstelling te zien, is een griffioen afgebeeld op de andere een gevleugeld paard.

70. Gordelversiering met zwijnenjacht, goud en turkoois, gevonden in Kazakhstan, 3e-2e eeuw v.Chr., St. Petersburg, Hermitage

71. Gordelversiering in de vorm van tijgers, die een wolfskoppige draak aanvallen, West Siberië, 3e-2e eeuw v. Chr.,

Een groot aantal gouden stukken uit Siberië en meer westelijke gebieden, zijn verfraaid met inlegwerk van halfedelstenen en vooral turkoois, waardoor ze nog kostbaarder werden.

72. Gordelversiering in de vorm van tijgers, die een wolfskoppige draak aanvallen, Oost Siberië of Mongolië, 2e eeuw v. Chr., New York, Metropolitan Museum

Opvallend is ook, dat bronzen stukken vaak een soort hartvormige holtes vertonen, die eruitzien als zettingen voor turkoois. Zij zijn duidelijk geïnspireerd op gouden voorwerpen, die met turkoois versierd waren.

73. Gordelhaak, Noord-cengtraal China, 4e-3e eeuw v.Chr., New York, Arthur M. Sackler Collectie

74. Gordelhaken, China, 4e-3e eeuw v.Chr., Nederland, privécollectie

Versieringen van turkoois treffen we ook aan op Chinese stukken zoals gordelhaken. Zij getuigen van de invloed van de kunst van de steppenvolken en laten zien, dat er geen sprake is van eenrichtingsverkeer en dat de Chinese kunstenaars zich lieten inspireren door de kunst van de hun omringende volken.

Henri L.M. Defoer (augustus 2010)

<u>Voornaamste literatuur:</u>

– Emma C. Bunker, C. Bruce Chatwin, Ann R. Farkas, "*Animal Style" Art from East to West,* Tentoonstellingscatalogus The Asia House Gallery New York, 1970

– *Het Rijk de Scythen,* Tentoonstellingscatalogus, Nieuwe Kerk Amsterdam, 1993

– Jenny F. So en Emma C. Bunker, *Traders and Raders on China's Northern Frontiers*, Tentoonstellingscatalogus, The Arthur M. Sackler Gallery Washington, 1995

– Emma C. Bunker, *Ancient Bronzes of the eastern Eurasian Steppes from the Arthur M. Sackler Collection*, Arthur M. Sackler Foundation New York, 1997

– Emma C. Bunker, *Nomadic Art of the Eastern Eurasian Steppes, The Eugene V. Thaw and other New York Collections*, Tentoonstellingscatalogus. Metropolitan Museum New York, 2002